

Леся Конопляник
Кандидат педагогічних наук
Національний авіаційний університет
м. Київ

**ДО ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОЇ АСИМЕТРІЇ
(СЕКСИЗМУ): НОМІНАЦІЯ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ В
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Гендерні дослідження зумовлюються глобальними процесами, які відбуваються у соціумі, зміною стереотипної поведінки, що

приписувалась раніше винятково чоловікам або жінкам, зміною характеру й обсягу професійної діяльності чоловіків та жінок. Питання про рівноправність чоловічої та жіночої статі в його мовній реалізації актуальне вже протягом кількох десятиліть. Воно виникло ще в 60-х роках ХХ століття і було пов'язано з жіночим рухом на Заході. З того часу в англійську мову були введені такі слова і словосполучення: «sexism» («сексизм»), «sexist language» («мовний сексизм»), «gender inequality» («гендерна нерівність»), «sex discrimination» / «gender discrimination», («дискримінація за статтю»), «gender-neutral language» («гендерно-нейтральна мова»), «political correctness» («політкоректність») тощо.

Мовний сексизм (або гендерна асиметрія у мові) часто відображає чоловіче домінування в різних сферах життя людини, зумовлене переконаннями, згідно з якими чоловік це першооснова, а жінка вторинна. Відповідно до усталених стереотипів, чоловіку зазвичай відводиться роль лідера та керівника (наприклад, *gestor*, *captain* і відсутність їх жіночих корелятивів), а жінці – роль продовжувачки роду та хранительки домашнього вогнища. Хоча слід зазначити, що випадки вираження домінування жінок також є, проте це назви в основному жіночих професій (наприклад, «*nursemaid*»).

Проблема сексизму стала особливо гострою у тих культурах, де мова має дві чи три категорії роду. У мовах, які не мають морфологічної категорії роду, проблема сексизму, на перший погляд, не повинна існувати. Проте слід зазначити, що більшість сучасних робіт з питань гендерної нерівності в цілому і гендерної нерівності у мові, а також основи гендерної лінгвістики виникли у США, і англійська мова, яка не має граматичної категорії роду, також зазнала змін, пов'язаних з фемінізацією. Одним з постулатів борців з сексизмом у мовній системі є завдання зміщення чоловіка з домінантної позиції і усунення проблеми невидимості жінки у мові.

Відзначимо, що в англійській мові для позначення професій часто використовуються лексеми, утворені за моделлю «основаслова + man» (*congressman*, *salesman*, *policeman*), або якімаються суфікс *-er / or* (*professor*, *teacher*, *manager*, *doctor*, *actor*). Хоча лінгвісти зазначають, що сучасній англійській мові відсутня граматична категорія роду, однак зазначені групи слів вказують на приналежність особи до чоловічої статі. Це пояснюється тим, що деякі слова, що закінчуються на *-er / or*

мають відповідні суфікси жіночого роду -ess, -ine: actor – actress, waiter – waitress, hero – heroine, master – mistress./ governor – governess.

Найменування осіб у сфері професійної діяльності – найчисленіший шар лексики будь-якої мови, який динамічно розвивається. Цей лексичний пласт безпосередньо пов'язаний з процесами і явищами соціального життя носіїв мови, які надають, поряд з власне мовними чинниками, певний вплив на його формування і розвиток. У сучасному світі жінки залучаються до традиційно чоловічих сфер діяльності і нарівні з чоловіками активно займаються політикою і бізнесом, роблять наукові відкриття, освоюють традиційно «чоловічі» професії. Сьогодні жінки відстоюють свої права займатися чоловічими справами, стаючи президентами (Даля Грибаускайте (Литва), Ділма Русеф (Бразилія), Колінда Грабар-Кітарович (Хорватія), Мері Патрісія Макеліс (Ірландія) та ін.) та прем'єр-міністрами (Ангела Маркель (канцлер Німеччини), Тереза Мей (Велика Британія), Віоріка Денчіле (Румунія), військовими і поліцейськими, хірургами та адвокатами. Тому і виникла необхідність створити відповідні терміни для жінок або перетворити назви вже існуючих професій на гендерно-нейтральні.

В результаті цих процесів спочатку з'явилися лексеми із складовою woman на позначення професій жінок (так звана специфікація), які функціонували у парі з існуючими професіями: businessman – businesswoman, chairman – chairwoman, congressman – congresswoman, policeman – policewoman, postman – postwoman, salesman – saleswoman, spokesman – spokeswoman. На думку А. Григоряна [1, с. 35], однією з головних особливостей гендерної маркованості іменників в англійській мові є похідність іменників для позначення жінок від відповідних іменників чоловічого і середнього родів.

А гендерне маркування іменників для позначення чоловіків сприймається як порушення норми або як щось незвичне. Існує лише незначна кількість таких іменників, зокрема: househusband – чоловік-домогостодарка (чоловік, який виконує традиційно жіночі домашні обов'язки), male model – манекенник. Проте такі трансформації мали значний недолік: у формі множини при сукупності людей обох статей зберігався варіант чоловічого роду (наприклад, chairmen), що не вирішувало проблему гендерної нерівності. Це пояснювалось тим,

що збірний іменник «люди» («men») дискримінує жінку, оскільки він також перекладається як «чоловіки».

Для досягнення політкоректності в англійській мові на рівні інструкцій та рекомендацій стали послідовно виводити з ужитку професіоналізми, утворені шляхом складання основ, що включали в себе лексеми «man» або «woman».

З метою уникнення гендерних протиріч, пропонувалось замінити слова, передусім назви професій, які мають формальний показник статі та лексему «man», запропонувавши на гендерно-нейтральні замітники. Широкого вжитку отримали лексеми, які взагалі не містили інформацію про належність до певної статі (нейтралізація термінів).

Тому традиційні форми «steward» / «stewardess» були замінені на гендерно-нейтральний термін «flight attendant», який набув поширення ще в 1975 році і зараз активно застосовується в авіаційній документації. Серед інших прикладів слів, які вже рекомендовано до вживання, та які вже знайшли широке застосування у сучасній мові, наведемо такі: «business person» замість «businessman»; «chairperson», «chair», «moderator» замість «chairman»; «police officer» замість «policeman»; «congress member» або «legislator» замість «congressman»; «mail courier» замість «mailman»; «postal worker» замість «postman»; «firefighter» замість «fireman»; «workforce» «personnel», «the staff», «the workers» замість «manpower» та інші.

І цей процес не припиняється і сьогодні. Так, у вересні 2017 року декан Єльського університету Марвін Чун зробив офіційну заяву на сайті університету, запропонувавши замінити терміни «freshman» («студент(ка) першого курсу») and «upperclassman» («студент(ка) старших курсів»), які мають у своєму складі лексему «man» гендерно-нейтральними «first-year student» and «upper-level students» у нормативних документах університету. Ці зміни вже відображені у «Положенні про атестацію випускників освітнього ступеня «Бакалавр» Єльського університету («Undergraduate Regulations») та іншій документації університету [3].

Всі англійські терміни для найменування осіб жіночої статі у сфері професійної діяльності можна класифікувати на 3 групи за способом творення:

1) Група слів, що містять в своєму складі нейтральну до статі людини лексему «person»: «salesperson» замість «salesman» та «saleswoman»; «spokesperson» замість «spokesman» та «spokeswoman». Множина цих іменників утворюється за допомогою морфеми «people», яка коректна по відношенню до людей як чоловічої, так і жіночої статі: congresspeople, salespeople.

2) Група слів, в яких відбувається заміна лексеми «man» на іншу лексему, що не має гендерного маркування: «business executive» замість «businessman»; «mail carrier» замість «postman», «camera operator» замість «cameraman», «astronaut» замість «spaceman»; «access controller» замість «doorman».

3) Група слів, які є новою словоформою без вказівки на стать людини: «flight attendant» замість «steward» та «stewardess», «headteacher» або «principal» замість «headmaster» та «headmistress». У цих словах головна увага приділяється професійній приналежності працівника, а не статі. Крім того, гендерно-нейтральні слова сприяють підвищенню статусу жінки та професійного статусу будь-якої людини з оглядом на відсутність вказівок на стать.

Таким чином, аналіз лексики для номінації осіб жіночої статі показує, що мовна система не статична, і залучення жінки у всі сфери професійної діяльності призводить до об'єктивної необхідності робити її (жінку) помітною у мовному плані, надати найменування її діяльності в угодах, класифікаторах професій, іншій юридичній документації та у професійно-побутовому спілкуванні.

Література

1. Григорян А.А. О гендерной маркированности имен существительных в современном английском языке // Гендер: язык, культура, коммуникация. – М., 2001. – С. 35–36.
2. Пузиренко Я. В. До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові (гендерний аспект) / Я.В. Пузиренко // Наукові записки НАУКМА. – К., 2001. – Т. 18. – С. 36–42.
3. Snively, Ian. (2017). Yale Ditches 'Freshman' for Gender-Neutral Term. Available: <http://dailysignal.com/2017/09/18/yale-ditches-freshman-for-gender-neutral-term/>. Last accessed 1st March 2018.